

Котлубай М.І.

(наук. кер. – асист. Харченко С.А.)

*студентка V курсу психолого-педагогічного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка*

РОЛЬ ТА МІСЦЕ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Сучасну правову та політичну систему країн західної демократії важко уявити без такої важливої складової, як органи конституційного контролю, до яких належать перш за все конституційні суди, а також інші несудові органи, що мають відповідні повноваження. Вперше в Європі конституційний суд як орган конституційного контролю був запроваджений у систему судової влади Австрії після того, як у листопаді 1920 р. було прийнято демократичну Конституцію (Федеральний закон). Створення конституційного суду стало втіленням у життя ідеї відомого австрійського теоретика права Ганса Кельзена. Тому цю модель організації конституційного контролю називають «австрійською» або «кельзенівською».

Така модель конституційного контролю набула поширення в тих країнах Європи, які пережили періоди тоталітаризму та авторитаризму і перейшли на шлях демократії. Конституційний Суд України, як відомо, розпочав свою діяльність після прийняття Конституції України 28 червня 1996 р. та Закону України «Про Конституційний Суд України». Важливо зазначити, що конституційні суди мали і мають загалом серйозну народну підтримку і їх зараховують до найбільш легітимних демократичних інститутів [1, с. 167].

Те, що в сучасних демократіях за останні двадцять років роль конституційних судів значно зросла, особливо в тих державах, де зменшувалася легітимність парламентів та партійних систем, не є випадковістю. Такий процес був зумовлений тим, що конституційні суди стали реальним охоронцем конституції, а отже, прав як окремих людей, так і суспільства загалом[2, с. 101].

Таким чином, у механізмі легітимації державної влади конституційні суди є посередниками між народом та владою, які, з одного боку, захищають право народу на його волевиявлення, що реалізовується, перш за все, через вибори та референдум, а з іншого – здійснюють контроль за легітимністю актів органів державної влади [3, с. 505].

Необхідність органу, який міг би впливати на процес легітимації, зумовлена ще й тим, що в кожному суспільстві, яке за своєю структурою є завжди неоднорідним, нема єдиної думки з приводу того, які рішення органів державної влади варто вважати легітимними, а які такими не вва-

жаються. Тому остаточну крапку в цих питаннях повинен ставити суд (конституційний, верховний) [4, с. 123].

Звернемо увагу лише на ті повноваження Конституційного Суду України, які безпосередньо пов'язані з діяльністю вищих органів державної влади. Так, лише Конституційний Суд здійснює контроль за діяльністю публічної влади у межах чинної конституції і лише предметом його компетенції є встановлення конституційності правових актів цих органів. Такі повноваження покладають величезну відповідальність на суддів, адже завжди існує небезпека втручання суду в політичний процес. Суд конституційної юрисдикції у своїй діяльності постійно балансує між правом та політикою, що його суттєво відрізняє від судів загальної юрисдикції [5, с. 88].

Разом з тим, варто взяти до уваги думку экс-голови Федерального Суду Німеччини Ю. Лімбах, що для конституційних суддів практично кожне розглядуване ними питання є політичним [6, с. 6]. Межа компетенції визначається наявністю у суді пасивної компетенції, тобто він не має права відкривати провадження за власною ініціативою, він може діяти тільки на підставі звернення до нього [7, с. 23].

Як зазначає угорський конституціоналіст Андраш Шайо, там, де здійснюється абстрактний контроль правових норм, а особливо попередній контроль, суд безумовно вирішує також політичні питання. Однак, з одного боку, політичні мотиви позову не тягнуть за собою політичну спрямованість рішень суду, з іншого – вони додають політичній боротьбі конституційний і правовий характер, деполітизуючи і легітимуючи чинні закони [8, с. 238].

Взагалі практику самообмеження суду необхідно розуміти як таку, що є частиною стратегії збільшення довіри до себе через надання гарантій правильної демократичної поведінки. У ширшому плані така легітимність суду є капіталом, який може як нарощуватися, так і зменшуватися [1, с. 200-201]. Для того, щоб кредит довіри до суду зростав, як свідчить практика, при прийнятті важливих державних та суспільних рішень повинна бути врахована думка громадськості [9, с. 254].

Потрібно зазначити, що Конституційний Суд України теж почав формувати основи доктрини «політичного питання». Наприклад, у рішенні по справі про вибори народних депутатів України від 23 лютого 1998 р. за № 1-рп/98 у мотивувальній частині Суд окремо зазначив, що питання чотиривідсоткового бар'єру, які мають подолати політичні партії та виборчі блоки для отримання мандатів у загальному багатомандатному виборчому окрузі, «є питанням політичної доцільності» і має вирішуватися Верховною Радою України [10, с. 135].

Без сумніву таке рішення є надзвичайно важливим, навіть не стільки для формування досконалої виборчої системи України, скільки для подальшої практики Суду. Однак, на наш погляд, вказане Рішення Консти-

туційного Суду України породжує неоднозначні висновки. Погоджуючись з думкою В. Шаповала про те, що «є певна межа політичної доцільності» [11, с. 83], вважаємо перехід за таку межу втручанням політики у право.

Конституційний Суд розвинув доктрину «політичного питання» в ухвалі про припинення конституційного провадження щодо визнання неконституційними актів парламенту, прийнятих у приміщенні «Українського дому» 21 січня та 1 лютого 2000 р. (ухвала № 2-уп від 27 червня 2000 року). Суд визнав ці акти непідвідомчими для розгляду, оскільки це питання «має регламентне, процедурне, політико-моральне значення, а рішення, прийняті в «Українському домі», є, по суті, елементом політичного процесу». Жодною мірою не хочемо ставити під сумнів позицію Конституційного Суду у цьому питанні, вдаючись до аналізу ситуації, яка на той час склалася, однак, хотілося б висловити певні міркування з приводу окремих концептуальних положень ухвали. Так, Суд стверджував, що порушене у конституційних поданнях питання легітимності Верховної Ради в результаті поділу депутатів на дві групи не може бути розглянуто Конституційним Судом України, оскільки воно не належить до його компетенції.

У цій ситуації важко не погодитися з думкою С. Головатого про те, що не може бути такого, щоб питання легітимності актів, які є результатом діяльності органу державної влади в Україні, входили до сфери повноважень Суду, тоді як питання легітимності створення цього органу залишалося б поза сферою повноважень Конституційного Суду України. Адже нелегітимно створений орган не може продукувати легітимних рішень [12, с. 1469].

Висловлена нами позиція частково проглядається у практиці Конституційного Суду України: в рішенні КСУ від 7 липня 1998 р. № 11-рп/98 у справі щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України. Суд визначає, «що народний депутат України не має права голосувати за інших народних депутатів України на засіданнях Верховної Ради України» [10, с. 257-263]. Основна причина відмови Конституційного Суду у порушенні провадження з таких справ відсутність фактів про наявність народних депутатів у залі засідань під час голосування [13, с. 91-92].

Розгляд правового статусу Конституційного Суду України у механізмі легітимації державної влади в контексті повноважень щодо тлумачення конституції стосовно спорів з питань про обсяг прав та обов'язків вищих органів державної влади та вирішення питання про відповідність конституції (конституційність) законів та інших правових актів органів державної влади дозволяє висловити деякі зауваження до сучасного стану законодавства у цій сфері. Показово, що сьогодні Конституційний Суд України відповідно до чинного законодавства серйозно обмежений у своїх повноваженнях порівняно з переважною більшістю країн не лише Західної, а й Східної Європи.

По-перше, основним предметом контролю Суду є акти вищих органів державної влади, а не їхні дії.

По-друге, беззаперечним є те, що Конституційний Суд здійснює лише абстрактний контроль і не наділений обов'язком з'ясування фактів, які дають підстави зробити висновок про легітимність діяльності відповідних органів державної влади, що дуже часто призводить до пасивності Суду у випадках, коли йдеться про порушення конституційної процедури з боку народних депутатів чи інших владних суб'єктів при ухваленні тих чи інших важливих для суспільства та держави рішень.

По-третє, в Україні, на жаль, лише у зародковому стані перебуває інститут конституційної відповідальності, який є важливою складовою правової охорони Конституції України та легітимації державної влади [9, с. 251-252]. Єдиним дієвим засобом впливу Конституційного Суду на суб'єктів конституційно-правових відносин є прийняття рішення про неконституційність актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради Автономної Республіки Крим, що має наслідком їхнє скасування [14, с. 9].

Удосконалення діяльності Конституційного Суду України у сфері тлумачення Конституції стосовно спорів з питань про обсяг прав та обов'язків вищих органів державної влади та вирішення питання про відповідність конституції (конституційність) законів, інших правових актів органів державної влади на сьогодні можливе із врахуванням наступного. По-перше, окрім встановлення конституційності актів вищих органів влади Конституційний Суд України повинен здійснювати контроль за легітимністю як актів, так і дій цих органів та вищих посадових осіб держави, про яких згадується в Конституції. По-друге, у вказаній сфері діяльності для Конституційного Суду варто встановити повноваження, яке б чітко передбачало необхідність, в окремих випадках, здійснювати не лише абстрактний контроль за конституційністю дій вищих органів влади, а й з'ясовувати факти, що дають підстави зробити висновок про таку конституційність. По-третє, запровадити інститут конституційної відповідальності за невиконання актів Конституційного Суду України органів та посадових осіб та розробити механізм впровадження цих актів.

Література:

1. Розанвалон П'єр. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність / П'єр Розанвалон; пер. з фр. Євгена Марічева. – Вид. дім «Кієво-Могилянська академія», 2009. – 287 с.
2. Конституционный контроль в зарубежных странах. – М.: Норма, 2007. – 689 с.
3. Федералист. Политические эссе А. Гамильтона, Дж. Медисона и Дж. Джея / пер. с англ.; под общ.ред., с предисл. Н.Н. Яковлева. М.: Прогресс Литера, 1994. 568 с.
4. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні / С. Шевчук. К.: Реферат, 2007. 640 с.

Матеріали VIII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції

5. Хёффе Отфрид. Справедливость: философское видение / Отфрид Хёффе / пер. с нем. О.В. Кильдюшова; под ред Т.А. Дмитриева. - М.: Праксис. 2007. 192 с.
6. Лімбах Ю. Федеральний Конституційний Суд як політичний фактор влади / пер. Німецького фонду міжнародного співробітництва («Humboldt forum recht»). К., 1996. 324 с.
7. Вінфрід Хассемер. Конституційне судочинство і політичний процес / Хассемер Вінфрід // Вісник Конституційного Суду. 2000. № 4. С 22–23.
8. Шайо А. Самоограничение власти (кратный курс конституционализма) / А. Шайо; пер. с венг. М.: Юристъ, 2001. 292 с
9. Соколов А.Н. Правовое государство: от идеи до ее материализации / А.Н. Соколов. - Калининград: ФГУИПП «Янтарный сказ», 2002. 456 с.
10. Конституційний Суд України. Рішення. Висновки. 1997-2001 / відповід. ред. П.Б. Євграфов. - К: Юрінком Інтер, 2001. 512 с.
11. Шаповал В. Проблема демократичності виборчої системи у контексті рішень Конституційного Суду України / В. Шаповал // Вибори та демократія. 2008. № 4 (18). С 82-84.
12. Головатий С Верховенство права: монографія: у 3-х кн.. Кн. 3. Верховенство права: український досвід / С Головатий. - К.: Фенікс, 2006.
13. Барабаш Ю. Демократія в системі цінностей конституційного ладу (за матеріалами практики Конституційного Суду України) / Ю. Барабаш // Вісник Конституційного Суду України. 2009. № 5. С 89-97.
14. Стрижак А. Конституційний Суд України всистемі органів державної влади України / А. Стрижак // Конституційний Суд у системі органів державної влади: актуальні проблеми та шляхи вирішення: матеріали міжнародної конференції, м. Київ, 16 травня 2008 р.; упор. К.О. Пігнаста [та ін.]. - К.: Ін Юре, 2008. –С. 7-11.
15. Шаповал В.М. Суд як орган конституційного контролю (із зарубіжного досвіду) / В.М. Шаповал // Вісник Конституційного Суду України. -2005. № 6. С 20-33.

Гринь О.В.

(наук. кер. – ст. викл. Штепа О.О.)

*студентка V курсу історичного факультету
Полтавського національного педагогічного
університету імені В.Г. Короленка*

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ НЕНАЛЕЖНОГО ВИКОНАННЯ КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ БОРЖНИКОМ

У процесі господарської діяльності через нестачу власних коштів у громадян виникає потреба залучення позикових коштів для покриття поточних витрат або для капітальних вкладень. Одним з основних шляхів задоволення потреб у грошових коштах є отримання їх за кредитним договором. За кредитним договором банк зобов'язується надати грошові